

אותנסיה

(Euthanasia; גרמ': Euthanasie). מונח שתרגומו הרגיל לעברית הוא 'המתת-חסד'. האנציקלופדיה הגרמנית 'ברוקהאוס' (Brockhaus), מהדורת 1928-1935, מגדירה את המונח א' במלים אלו: 'הרגשת שלווה לפני המוות, הרגשת נועם של גוסס, שרופא רשאי להחשיה, כאשר לדעתו המוות בלתי-נמנע, על-ידי שיכון כאבים ושימוש בסמים מרדימים. המתה במתכוון, לשם גאולת חולה קשה באמצעות סמים מרדימים, אסורה וגוררת עונש, גם כאשר המוות בלתי-נמנע'. בערך מקביל באותה אנציקלופדיה, 'סיוע למוות', תורגמה המלה א' במלים אלו: 'קיצור חיים חסרי ערך, הן במשמעות של קיצור העיניים במחלה ממושכת חשוכת מרפא, דהיינו, לטובת החולה, והן במשמעות של המתה, למשל, של ילדים אידיויטים, דהיינו, לטובת הכלל'. לפי החוק הפלילי 'סיוע למוות' הוא בר-עונשין ונחשב לרצח, ואם נעשה הסיוע בהסכמת החולה – הריהו נחשב ל'הריגה לפי בקשה'.

כבר לפני 1939 ולפני 1933 נהגה, במיוחד במוסדות הריפוי והמרפא בגרמניה, מסורת מסויימת של מתן 'עזרה למוות במקרי גבול', שאפשר היה להסתמך עליה. רופאים, אחיות ואחים, בעלי דעות לאומניות-שמרניות ואף דתיות מגובשות, פירשו את המושג 'טובת הציבור' לפי הבנתם הם, ולמרות הקשר ההדוק שלהם אל הכנסייה, התעלמו לעיתים מן התקנות החד-משמעיות של החוק הפלילי. אותם עובדי רפואה עשו זאת לא מתוך שמחה סדיסטית בהריגה ולא מתוך קלות-דעת, אלא מתוך הכרת מלוא אחריותם, בהאמינם שהגיעו, אחרי מחשבה רבה, להחלטה הנכונה היחידה. הם נהנו תמיד מתמיכת מספר רופאים בעלי-שם, שלא היו חשודים באהדה יתרה לנאציזם.

עם עליית היטלר לשלטון ב-1933 הבין במהרה כול ילד למה מתכוונים הנאצים במושגים 'בריאות העם' ו'היגיינת גזעים': המטרה הסופית היתה 'עם אדונים' (הרנפולק) הומוגני, שופע בריאות, עליון רוחנית וגופנית, על כול העמים האחרים, הרשאי והזכאי לתבוע לעצמו את שלטון העולם, עד סוף כול הדורות. את המטרה הזאת צריך היה להשיג על-ידי ריבוי המשתייכים ל'קהילת האומה' (Volksgemeinschaft) הנחשבים לבריאים ול'נעלים מבחינה גזעית', ועל-ידי הרחקה מהירה ביותר, 'בלי סנטימנטים', של כול המשתייכים ל'גזעים זרים', שאין צורך בהם לשם 'טיפוח עילאי' של עמם, וכן של החולים והחלשים. היטלר רצה את הנוער ההיטלראי שלו 'קשה כפלדת קרופ, חזק וגמיש כעור זרזז ככלבי-רוח'. הוא דאג פחות לעליונותו הרוחנית של 'עם המשוררים והוגי הדעות', בהניחו שהיא נתון טבעי, ולפיכך הרשה לא פעם לעצמו לצחוק אפילו בפרהסיה ל'אינטלקטואליזם המנוון' של האינטלקטואלים הגרמנים.

כול עוד הסתפקו הנאצים בעיקור כפוי של 'ממזרי ארץ-הריינוס' ('ילדי כיבוש', בני חיילים צבועים של צבאות הכיבוש אחרי מלחמת-העולם הראשונה), 'חולים תורשתיים' ו'פושעים

מקצועיים', לא נתקלו בהתנגדות ניכרת. איש גם כמעט לא מחה נגד כליאה בבתי מחסה של א-סוציאליים, 'נכים', 'אידיוטים' ו'משתמטי עבודה'. אחרי פרוץ המלחמה ב-1939 לא היתה גם התנגדות לכך שרופאים צבאיים התקינו בתי-חולים-שדה בתור 'סכרים' ל'נוירוטיקאים' של מלחמה', והקימו גדודים מיוחדים לחולי אוזניים, לב וכליות, וב-1944 הועברה לחזית חטיבה שלמה, שהורכבה מחולי קיבה ומעיים בלבד. קרה גם שרופאים איימו על 'מתחלים' בהעברה למחנה ריכוז או ל'חידות מבחן' שנועדו לפושעים, ש'חננו' אותם לשיגור לחזית. העברות מעין אלו אכן נעשו. השלימו גם עם הקטנת מנות האוכל לסוגים מסויימים של חולים. לקראת סוף המערכה בסטלינגרד האכילו אך ורק את לוחמי החזית, וכ-30,000-40,000 חולים נשאו 'בלי טיפול'.

לנקודה הקריטית הגיעו כשדרשו באורח חד-משמעי מהרופאים ועוזריהם השתתפות פעילה ברציחת לפחות חלק מהחולים שלהם: בתוכנית א', שאת הוצאתה לפועל הטיל היטלר ביום פרוץ המלחמה (1 בספטמבר 1939) על רייכסלייטר פיליפ בולר, על ד"ר קרל ברנט ועל מספר רופאים נאמנים, התייחס הסעיף 'המתה לפי בקשה' רק למספר מזערי של מקרים. ה'דארוויניזם החברתי' השתולל ב'מוסדות הא' של ט-4 (T4) – שם הצופן של תוכנית א' – (ראה להלן), וב-1941-1942, עם העברת 'מומחי-ט-4' להרעלה בגז ולרצח המוניים למזרח, נמצא לו שדה-פעולה גדול בהרבה בהשמדת יהודים.

ככול הידוע לנו היו ההיסוסים הדתיים, המוסריים והחוקיים מעטים במידה מתמיהה. ניתן להסביר זאת, כנראה, במדיניות הפרסונלית המכוונת היטב, בהסדרים לא פחות מחוכמים של הוצאת הפעולות לפועל ובמנטליות של ראשי המוסדות, שלא היו מוכנים להביע מחאות בפומבי או לגלות יוזמה עצמית פעילה. לבטים של קבלת משמעת נמנעו על-ידי חלוקה נאותה של משימות. היתה דאגה רבה להסחת-הדעת ולבידור, ונעשה הרבה להסתרת האירועים מעיני הציבור – ובכך גם לשמירת התדמית של השותפים ב'אירועים'. משקאות אלכוהוליים היו מצויים תמיד בשפע, כדי להרדים 'מיחושים אנושיים' כלשהם. חופשות ניתנו ביד נדיבה בקרבת אחד האגמים היפים ביותר של אוסטריה ובבתי-ההבראה שם, וזאת בלא תשלום אף לקרובי משפחה מתלווים. כדי ליטול מן המשתתפים בתוכנית א' את שארית 'המצפון הרע', ניתנו להם תוספות מיוחדות ופרמיות, זכויות-יתרות ממינים שונים, הצגות קולנוע והרצאות. התוצאה היתה, שהתחלופה בסגל העובדים היתה זעומה ביותר, ולא קרו סכסוכים רציניים בין הנהלת ט-4 ובין סגל העובדים בו. על הנהלות מוסדות, שבפעם הראשונה לא שיתפו פעולה, פסחו בעתיד, על-ידי העברה זמנית של חוליהם למוסדות אחרים, שהנהלותיהם ערמו פחות קשיים.

מיבצע א' היה, גם לפי הקטגוריות של אותה עת, פעולה נטולת בסיס חוקי. משום כך אין להסביר את תפקודו של מיכניזם הא' בחינוך המשמעת-השלטוני המוגזם, כאילו, של הפקידות הגרמנית: להיפך, כול עוד פעל כוח ההתמדה הלגליסטית שלה, התנגדה הפקידות

לכך שבמקום מתן סעד לחלשים ביותר שבין האזרחים, משתוללים נגדם. רופאי הא' שפעלו עם ברנט ואנשיו השתמשו ב'ייפוי הכוח' שקיבלו מהיטלר במלואו. הרופאים, שהכירו את החולים ש'ניפו' באופן שטחי בלבד, ולרוב רק מתוך תיק החולה, השתייכו כולם לטיפוס הדינמי 'השש אלי' אחריות' ומתגאה בכך שהחוק אינו מדאיג אותו. הם סמכו על האינטואיציה שלהם, היו מודעים לקריירה שלהם, גמישים, חסרי עקרונות מוצקים, ניתנים בקלות לשיחוד, העדיפו פעלתנות על 'חיוורון הבא ברוב מחשבה', היו פתוחים לדרך מחשבה נוחה ולכן לא היו מתאימים ביותר לעבודה מדעית רצינית הדורשת התמסרות והתנזרות.

עד 1939 עוקרו בכוח בגרמניה, לפי אומדן, 200,000 עד 350,000 בני-אדם. מ-1939 נפלו רבים מן המעוקרים קורבן למיבצע א', ואילו אחרים לא נרצחו בפעולה ההיא, מכיוון שלא נחשבו למסוכנים אחרי העיקור ונזדקקו להם ככוח-עבודה, או מכיוון שקרוביהם דאגו להם באופן נמרץ והביאום אליהם הביתה. גם לא מעוקרים רבים נורו, הומתו בגזים או בזריקות (כגון ילדים חולים במוסדות בשטחים שנכבשו).

בינואר 1940 התחיל לפעול מוסד ה'א' גראפנק (Grafeneck), בפברואר – מוסד ברנדנבורג (Brandenburg), במאי – מוסד הרטהים, וביוני – המוסד בזונשטיין (Sonnenstein). במחצית הראשונה של 1940 הומתו בגזים בכול ארבעת המוסדות הללו 8,765 בני-אדם, מהם 6,449 במאי וביוני, בעת ששימת-לב העולם היתה נתונה למערכה בצרפת. עד סוף 1940 נרצחו עוד 26,459 חולים, ובשמונת החודשים הראשונים של 1941 'חוטאו' (נרצחו) 35,049 בני-אדם, כמעט כמספר הנרצחים בכול 1940. את המספרים הללו מסרה הנהלת החשבונות של מרכז הט-4, ששכן בוויילה, שהיתה בעבר שייכת ליהודים ועברה 'אריזציה', ושנמצאה ברובע הדיפלומטים בברלין ברחוב טירגרטן 4 (מכאן שם הצופן של המיבצע).

הביקורת הגדלה על מיבצע א', ובכללה דרשה שנשא ב-3 באוגוסט 1941 קלמנס אוגוסט פון גלן, ההגמון הקתולי של מינסטר (Münster), הניעה את היטלר להורות רשמית על ביטול מיבצע א', ואולם, למעשה נמשך המיבצע, בהסוואה משופרת, עד תום המלחמה. עד 1 בספטמבר 1941, יום הפסקתו הרשמית של המיבצע, היה מספר ה'מחוטאים', לפי ט-4, 70,273, ועד סוף 1941 מסרה ט-4 ש-93,521 מיטות נמסרו למטרות שימוש חדשות. מכאן קובע ארנסט קלי (ראה ביבליוגרפיה) שכבר אז 'שוחררו' שליש מהמיטות מ'חולי-הרוח' ששכבו בהן לפני המלחמה. ואולם, בינתיים נרצחו 'חולי-רוח' רבים מאוד בשטחים הכבושים במזרח: בריגה, במיטאו (Jelgava; Mitau) ובדינבורג (Dünaburg) 1,800-2,200, באגלונה (Aglona) 544, בפולטובה (Poltava) 545, במינסק 632, במוהילב 836, בדינפרופטרובסק כ-1,500, במרקייבו (Markayevo) כ-240, בקייב כ-360, ועוד.

אחרי שהצוות של ט-4 הועבר למבצע רינהרד, עברה הפעילות העיקרית של מיבצע א', זמנית, למוסדות אחרים לגמרי. ב-1942-1945 נרצחו במזרליץ-אוברוואלד (Mesorlitz-Oberwald) בלבד כ-18,000 חולים, לרוב בזריקות. לדברי עדים נרצחו גם חיילים חולים.

על סמך העדויות והמקורות החלקיים אין אפשרות לקבוע בדיוק את היקפם המלא של פעולות א', שבהן נרצחו גם דרי מושבי-זקנים, הומוסקסואלים, חניכי מוסדות סעד, 'פועלים זרים' ואסירי מחנות ריכוז. ההגמון לודוויג סבסטיאן משפיר (Speyer) רשם לעצמו סמוך לכנס הגמוני שנערך באוגוסט 1942 בפולדה (Fulda): 'בא' טיפלו ביותר מ- 100,000 בני-אדם. לגברים בני יותר מ- 70 לא יתנו עוד תרופות. למי בכלל מגיע לחיות? רק לנאצי'. במשפטי נירנברג (ראה משפטים) אמדו את מספר קורבנות הא' ב- 275,000. יש להניח שמספר הנרצחים בא' בהגדרתה הצרה לא יותר מ- 200,000.

יש להזכיר שכיום מעריכים בצורה מדוייקת יותר את התפקיד שמילאו הכנסייה הקתולית והאונגלית לפני מיבצע א' ובמהלכו: היטלר התייעץ באשר לתגובתן המשוערת של שת הכנסיות, וציפיותיו שלא תהיה התנגדות של ממש נתמלאו, פרט ליוצאים-מן-הכלל מעטים.

(ראה גם אנתרופולוגיה ונציונלסוציאליזם; נסויים רפואיים; רופאים נאצים).